

**Часопис "Топола", година III, број 3, ЈУ Спомен-подручје
Доња Градина, Доња Градина 2017. године, стр. 196**

Јавна установа Спомен-подручје Доња Градина 2017. године објавила је трећи број часописа "Топола". У овом броју часописа радови су разврстани у рубрике "Студије о рату и геноциду", "Документи и сјећања" и "Прилози". На 196 страна, у три од пет рубрика које чине структуру часописа, једанаест аутора је објавило десет радова. Један рад, онај каоуаторски, објављен је на енглеском језику. Самостални радови су објављени на српском језику и то шест радова ћирилицом, а три латиницом. Аутори у овом броју "Тополе" су стручни радници из Јавне установе Спомен-подручје Доња Градина, других културних институција са подручја Републике Српске, докторанд Београдског универзитета, као и други јавни радници из региона и Републике Српске. Одмах после корица, на непагинираној страни, одштампана је честитка и захвалност члановима редакције часописа, коју су потписали Војислав Радовановић, директор Јеврејског историјског музеја, и Др Рубен Фокс, председник Савеза јеврејских општина Србије. Трећи број часописа на крају доноси "Упутство сарадницима", са приказом структуре "Тополе" на српском (стр. 189–192) и енглеском (стр. 193–196) језику, и адресом електронске поште редакције за доставу текстова за следећи број часописа (redakcija@jusp/donjagradina.org).

Прва рубрика, под називом "Студије о рату и геноциду", доноси осам радова девет аутора. Први од њих је рад Владана Вуклиша и Верице М. Стошић из Архива Републике Српске, под називом „From the abyss they came into the abyss they were thrown: Crime and punishment in the WW2 Bosnian Frontier“ (стр 11–46). Вуклиш и Стошићка су у поменутом раду писали о злочину и казни у Босанској Крајини у време Другог светског рата. Аутори су констатовали да је становништво (првенствено Срби, прим. О. Р.) поменутог простора успостављањем Независне Државе Хрватске (НДХ) било изложено стравичним злочинима. Главни кривац за злочине и спроводилац државне политике НДХ у Босанској Крајини био је Виктор Гутић. Аутори су закључили да је наведени предратни адвокат био на "врху регионалне државно-партијске хијерархије", који је "објединио политичко-партијске и државно-управне функције" ... "под ингеренцијом јединствене функције стожерника". У наставку рада наведени су разлози за Гутићеву смену и премештање у Загреб. Завршни део рада посвећен је Гутићевом бекству у Италију, његовом хапшењу, изручењу, суђењу и пресуди на смрт у фебруару 1947. године. Рад је обогаћен са девет фотографија (Вик-

тора Гутића и његових сарадника, тужиоца Вељка Ђорђевића, фотографије са суђења Гутићу и групи), као и фотографијом документа којим Управа окружног затвора извештава надлежне органе да је правоснажна пресуда над Виктором Гутићем извршена вешањем 20. фебруара 1947. године.

Докторанд Филозофског факултета Универзитета у Београду Гавро Буразор, у раду "Prilog istraživanju humanitarne akcije Diane Budisavljević" (стр. 47–63), констатовао је да је тема његовог рада у протеклих неколико година доста актуелизована. Аутор потом додаје да се "ponavljaju jedni te isti podaci", те да је неопходно додатно и систематичније истраживање поменуте теме и актера. Буразор доноси детаљније податке о актерима саме акције и дефинише отворена питања везана за ову тему. Као кључна отворена питања која би допринела целовитијем сагледавању поменте теме аутор наводи: питање добијања дозвола за улазак и спасавање деце из логора Независне Државе Хрватске, судбина картотеке са подацима о деци коју су комунистичке власти одузеле Диани Обексер Будисављевић (1891–1978), питање садржајнијих биографија и деловања учесника ове активности. Аутор рад завршава навођењем неколико отворених питања везаних за шири контекст догађаја у Другом светском рату на просторима Независне Државе Хрватске. Буразор је донео и шест фотографија које се одне на његову тему.

Рад Тање Тулековић носи назив "Принудни канибализам у концентрационом логору Јасеновац" (стр. 64–81). Ауторка је навела да је велики број фактора довео до низа психичких обољења, од којих је један био принудни канибализам изазван несташицом хране. Ослањајући се на изјаве преживелих логораша, које цитира, Тулековићева је констатовала да је исхрана логораша била на незадовољавајућем нивоу, те да су људи умирали од глади. Ауторка је навела, наводећи изјаве преживелих логораша, неколико случајева када су логораша који су покушали доћи до какве-такве хране били убијени, а потом и поједине случајеве принудног канибализма. Тулековићева завршава рад цитатом немачког официра Артура Хефнера, који је приметио да је Јасеновац био логор најгоре врсте, и закључује да се принудни канибализам у логору Јасеновац десио као последњи покушај логораша у кошмару да преживе једући месо логораша који су већ умрли од глади.

Ален Тахири у раду под називом "Romi na području Savske banovine u popisu stanovništva iz 1931. i 1948. godine" (стр. 82–94) анализира пописе становништва из наведених година и број Рома према њима. Аутор доноси и три таблице о раду које приказују број Рома. Тахири наводи да је према попису из 1931. године на подручју Савске бановине било 14.284 Рома, док је према попису из 1948. године на просторима које су 1931. године припадали Савској бановини било 148 Рома. Упоређујући број Рома у два наведена пописа, аутор је закључио да је број Рома смањен за 14.160 или 99,13%. Тахири је закључио да је један од главних фактора за драстично смањење броја Рома био геноцид

који је над њима извршен за време Другог светског рата, те да се након преживљеног мали број њих из страха после рата смео изјаснити као Ром.

Саломон Јазбец из Маргеловог института у Загребу у раду под називом "Когіџан" (стр. 95–108) још једном је актуелизовао питање "агресивних захтева" да се утврде "све жртве Јасеновца". Јазбец је приметио да је крајњи циљ тих захтева повезан са историјским ревизионизмом. Аутор је нагласио да је обмана јавности кад се поименични попис представља као попис свих жртава. Аутор је на примеру Ладислава Коричана (р. 1906, жртва Другог светског рата) доказивао своју тезу. Саломон Јазбец је у раду изложено став да је (данашња) Хрватска "шведски сто" када је у питању историјски ревизионизам, наводећи неколико дневнополитичких примера који, по његовом мишљењу, то доказују. На крају, аутор се осврнуо и на поименични попис који води Јавна установа Спомен-подручје Јасеновац.

Кустос, историчар Марина Љубичић је на основу копираних архивских документа (архива гробља Мирогој, коју је пронашао Драгоје Лукић, архива Клинике за инфективне болести у Загребу), који се налазе у Меморијалном музеју на Мраковици, представила документацију о страдању козарске дјече. Ауторка је у раду "Документација гробља Мирогој о страдању козарске дјече" (стр. 109–138) анализирала поменути документацију. Она закључује да ова документација представља врло значајан историјски извор, који сведочи о страдању Срба на Козари и додаје да ови документи потврђују геноцидни карактер Независне Државе Хрватске и њених намера према Србима.

У овом броју "Тополе" један рад је, по мишљењу аутора ових редова, који је и аутор тог рада, погрешно смештен (техничком омашком или већ како и зашто) у ову рубрику. Ради се о приређеним сведочанствима Миље (рођене Грбац) Вила и Бранка (Васе) Стојнића. Како се не ради о класичном историографском раду, исти се требао налазити у рубрици "Документи и сјећања". О наведеном је аутор обавестио редакцију часописа 13. септембра 2017. године. Остоја Раилић је приредио два усмена сведочанства под насловом "Страдање породица Вила из Горњег Јеловца и Стојнић из Побрђана" (стр. 139–152). Аутор је на основу сведочења Миље (рођ. Вила) Грбац (1934) и Бранка (Васе) Стојнића (1934), а кроз призму стања у историографији и улоге усмене и локалне историје, допуњених другим изворима и консултованом литературом, покушао допунити мозаик о страдању српског народа у време и од стране Независне Државе Хрватске. Раилић је поменута сведочанства посматрао кроз стање у историографији и филтрирао кроз дела локалне историје. Ова два сведочанства о страдању породица Вила из Горњег Јеловца код Приједора и Стојнић из Побрђана код Костајнице допуњују слику о страдању Срба у Независној Држави Хрватској. Обе породице су доживеле судбину многобројних српских породица у време НДХ – прошле су битку на Козари, одвођење и задржавање у логору Јасеновац, боравак у селима на присилном раду и повратак у родна места. Породице Вила и Стојнић су крај Другог светског рата дочекле без поје-

диних чланова своје породице. Васо Стојнић и други чланови његове шире породице убијени су у логору Јасеновац. За породицу Вила повратак у родни Горњи Јеловац није био крај страдању. Према сведочењу њене кћерке Миље, Стана Вила (Доњи Јеловац, 1913 – Горњи Јеловац, 1942) убијена је трудна у деветом месецу трудноће у покољу у њиховом селу. Аутор је на крају нагласио да наведена сведочанства потврђују да су породице Вила и Стојнић, као и друге многобројне породице, трајно обележене злочинима које су у периоду од 1941. до 1945. године спроводили усташки покрет и Независна Држава Хрватска.

У раду "Страдање српског становништва у селу Гуњевци фебруара 1945. године" (стр. 153–166) Мирко Димић нагласио је специфичност овог злочина, која се огледа у два веома важна фактора. Први се односи на саме жртве – убиство деце као најбројнијих жртава овог злочина, а други на време извршења злочина – пред сам крај Другог светског рата. Аутор је прво навео кратак преглед географских карактеристика и историјски преглед околности везаних за село Гуњевци, које се налази на простору данашње општине Козарска Дубица. Димић је потом анализирао два документа која су му била доступна а која се односе на овај злочин, те навео два стратишта у Гуњевцима где се десио злочин 19. фебруара 1945. године. У кући Боже Вукмира убијено је 68 Срба, а у кући Боже Крњајића није утврђен тачан број страдалих Срба. Аутор је потом донео неколико усмених сведочанства о наведеним злочинима и списак жртава које су страдале. Наведени списак је разврстао по местима одакле потичу жртве и код неких од њих додао очево име. Као прилог раду се налазе и три фотографије.

"Документи и сјећања" је друга рубрика у овом броју часписа. У њој се налази "Сјећање Ђује Вуклиш" (стр. 169–182), које је приредио Горан Вуклиш. Унук Ђује (Марин) Вуклиш је сећање своје баке на период Другог светског рата "забилежио и средио". У њему је приказан животни пут баке Ђује, која је рођена 24. јуна 1930. у селу Бачвани, општина Козарска Дубица. После краћег прегледа породичне историје, посебан акценат је стављен на дешавања у Другом светском рату. Ђуја Вуклиш је изнела своје сећање на догађаје везане за битку на Козари у лето 1942. године, долазак у логор Јасеновац уочи Петровдана (28. јуна / 11. јула 1942. године), одлазак за Новску, боравак њене породице у селу Нови Грабовац код породице Гаћо и повратак кући уз помоћ Тривуна Шурлана. Потом је саопштила податке које се односе на догађаје из наредне три године Другог светског рата: појаву Черкеза у зиму 1943/1944. године у селима око Бачвана, страдање народа тих села у јуну 1944. године од усташа из Баћина и спаљивање имања, крај рата 1945. године). Ђуја Вулиш се сећа да се после рата из логора у Норвешкој вратио њихов комшија Бранко Кос. У приређеном сећању налазе се три фотографије чланова породице Марин. Сећање се завршава констатацијом Ђује Вуклиш (рођ. Марин) да презимена Марин нема више у селу Бачвани.

Трећа, завршна рубрика овог броја "Тополе", под називом "Прилози", доноси један текст. Ради се о тексту новинарке Новинске агенције Републике Српске (СРНА) Тање Дерикућа под насловом "Обиљежавање 75 година од почетка геноцида над Србима, Јврејима и Ромима у концентрационом логору Јасеновац" (стр. 185–188). Дерикућа је писала о обиљежавању догађаја из наслова текста у Доњој Градини (испред "Тополе ужаса") 19. августа 2016. године у организацији влада Републике Српске и Србије. Тим поводом је отворена и изложба Тање Тулековић и Дејана Мотла, стручних радника ЈУ Спомен-подручје Доња Градина, под називом "Концентрациони логор Јасеновац". Историјски час је одржао проф. др Горан Латинковић са Филозофског факултета Универзитета у Бањалуци, након чега је уследило обраћање државних функционера Српске и Србије и других јавних личности. Ауторка је у посебним поглављима у тексту писала о наведеној изложби и историјском часу професора Латинковића. Дерикућа је дала сажет приказ изложбе, наглашавајући да је централни део изложбе посвећен оснивању концентрационог логора Јасеновац. Професор Горан Латинковић је у говору на историјском часу посебно нагласио вековну тежњу за истребљењем Срба. Професор Латинковић је апострофирао вековно непризнавање националних и верских права Србима и да је кулминација уследила 1941. године оснивањем логора Јасеновац и других логора после проглашења Независне Државе Хрватске на њеном подручју.